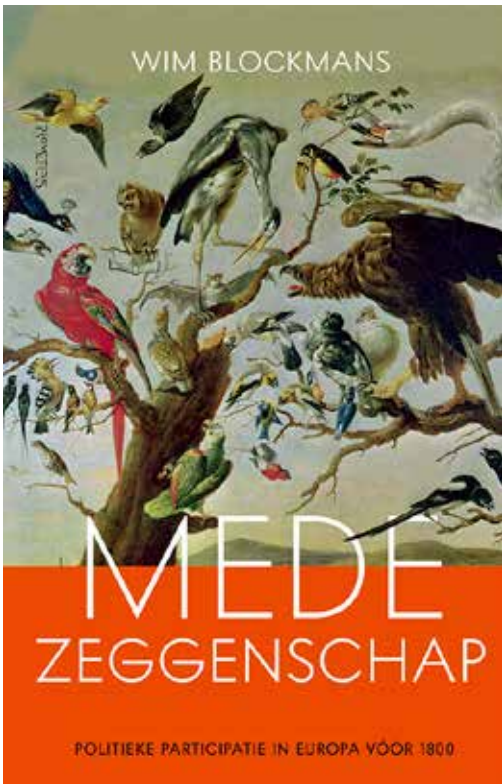


BOEKEN

WIM BLOCKMANS

MEDE- ZEGGENSCHAP. POLITIEKE PARTICIPATIE IN EUROPA VÓÓR 1800



Wim BLOCKMANS, *Medezeggenschap*.
Politieke participatie in Europa vóór 1800,
Amsterdam: Uitgeverij Prometheus, 2020,
474 p., ISBN 978 90 446 3521 8, 44,99 euro.

'Ik moet u zeggen dat de vrijheid van het volk erin bestaat een regering te hebben. Het volk heeft geen deel aan het bestuur, dat komt hun helemaal niet toe. Onderdaan en soeverein zijn duidelijk verschillende dingen.' Zo verklaarde de eigengereide en absolutistische Engelse koning Karel I (1600-1649) toen hij op het schavot stond om te worden onthoofd. Een heel andere mening is te lezen in het Plakkaat van Verlatinghe, waarmee de rebellerende provincies van de Nederlanden in 1581 het gezag van de Spaanse koning Filips II (1527-1598) afwezen: 'Indien de wetgevers pogen de bezittingen van het volk te stelen en te vernietigen, of hen tot slavernij te brengen onder willekeurige macht, plaatsen zij zichzelf in een staat van oorlog met het volk; dat is in zo'n situatie bevrijd van iedere gehoorzaamheid.'

Vanaf de 12e-13e eeuw woedde in Europa een permanent conflict tussen de autocratische en monarchale visie van politiek en maatschappij, en aanhangers van participatie en protodemocratie. Deze tegengestelde politiek-maatschappelijke opvattingen vormen het hoofdthema van het begin 2020 gepubliceerde, bijzonder erudiete en informatieve overzichtswerk *Medezeggenschap. Politieke participatie in Europa vóór 1800* van de Vlaamse mediëvist Wim Blockmans, emeritus hoogleraar aan de Leidse universiteit. Een Engelse vertaling van het boek is in voorbereiding, zodat de erin samengebrachte feiten en inzichten de internationale verspreiding zullen krijgen die ze verdienen. Blockmans' imposante studie bestrijkt im-

mers een gebied dat zich over heel Europa uitstrekt: van de Noordzee tot Moskou en van de Middellandse Zee tot Lapland. Politiek-maatschappelijke medezeggenschap is een thema waarover Blockmans overigens geregeld publiceert sinds zijn Gentse doctoraatsverhandeling over *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen (1384-1506)*, die in 1978 ook een handelseditie kreeg.

Hoe kwamen in de loop van de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd 'institutionele kaders' met 'representatieve vergaderingen' op 'constitutionele grondslag' tot stand, waardoor bepaalde bevolkingsgroepen op de een of andere manier werden betrokken bij het landsbestuur? Een en ander was altijd het resultaat van een machtsstrijd tussen de vorst of landsheer en zijn onderdanen. Daarbij moest de machthebber onder druk van de omstandigheden op crisismomenten, zoals oorlog of een problematische erfopvolging, een stuk macht inleveren. Er was geen andere uitweg om de inwoners tegemoet te komen en (bijkomende) belastingen of andere dingen van hen af te dwingen.

Blockmans beklemtoont doorheen zijn boek voortdurend hoe bepalend de factor land of grond was in de goeddeels agrarische samenleving van het ancien régime. De adellijke grootgrondbezitters gaven daardoor in het standenoverleg de toon aan, mede doordat de vertegenwoordigers van de geestelijkheid in deze instituties veelal ook van aristocratische komaf waren. De drang naar gebiedsuitbreiding, een van de dominante ambities van de meeste vorsten, leidde bovendien vrijwel constant tot binnen- maar vooral tot buitenlandse oorlogen. Als legeraanvoerders speelden de edelen een belangrijke rol, waardoor ze hun machtspositie nog konden versterken. Vooral in Midden- en Oost-Europa behield de adellijke elite haar (politieke)

privileges soms tot in het midden van de 19e eeuw, onder meer omdat die gebieden niet of in veel mindere mate de invloed ondergingen van de Franse Revolutie van 1789.

'De erkenning van de soevereiniteit van het volk, de afschaffing van de standsvoorrechten en de gelijkheid in rechte van (mannelijke) burgers betekenden een fundamentele breuk in de verhouding tussen regeringen en hun bevolking. Die breuk, gesymboliseerd door de Franse Revolutie, rechtvaardigt de afbakening van deze studie in de tijd tot omstreeks 1800', zo stelt de auteur. Tegelijk is zijn synthese bedoeld om de historische betekenis van dit iconische kantelmoment (enigszins) te relativiseren. Hij wijst erop dat op tal van plaatsen in Europa ook vóór die tijd al heel wat 'constitutioneel erfgoed' was opgebouwd en dat er zich een niet onbelangrijke 'representatieve traditie' had ontwikkeld. Onder meer de Engelse Magna Charta (1215), het Charter van Kortenberg (1312) in het hertogdom Brabant, het al genoemde Plakkaat van Verlatinghe (1581) en de Engelse Bill of Rights (1689) vormden daarbij scharniermomenten.

Terwijl monarchisering en autocratisering vanaf 1600 in zowat heel Europa doorzetten, met de absolute monarchie in Frankrijk als meest uitgesproken en vergaandste uiting, vormden de Zwitserse Confederatie, de Republiek der Verenigde Provinciën en Engeland een uitzondering, hoe uiteenlopend hun staatsrechtelijk bestel ook was. In Engeland werd na de Glorious Revolution van 1689 zelfs het enige parlementaire systeem in Europa uit de periode vóór 1800 in de steigers gezet. Blockmans' conclusie hierover is van eminent belang, zeker voor de wereld van vandaag: 'De winst zat in het publieke tegensprekelijke debat op basis van argumenten. De drie genoemde landen leerden

hun bevolking om te gaan met verschillende gezichtspunten en te aanvaarden dat de meest productieve oplossingen door onderhandelingen bereikt kunnen worden, eerder dan door militair opgelegde overheersing. Grote delen van Europa konden die dure les pas eeuwen later leren, en ze is nog steeds lang niet overal doorgedrongen.'

Blockmans' bekommernis over het huidige (dis)functioneren van de parlementaire democratie, inclusief de daarvoor onontbeerlijke vrijheid van meningsuiting, en van de rechtsstaat in nogal wat landen, is meer dan terecht. In *Medezeggenschap* wijdt hij er onder de titel *Politieke participatie vandaag* een uitstekende maar niet echt vernieuwende analyse aan, al vat hij de maatschappelijke discussies van de jongste jaren daarover wel voortreffelijk samen (pp. 347-379). Het verband met de hoofdmoot van zijn boek – het politiek-maatschappelijk systeem tot de 19e eeuw – is er uiteraard wel, maar hoe en in welke zin het ancien régime ons in deze aangelegenheden iets te melden heeft of ons zou kunnen inspireren, is minder duidelijk. Afgezien, vanzelfsprekend, van het feit dat begrijpen waar we vandaan komen altijd meer dan nuttig en nodig is om te weten waar wij naartoe (zouden kunnen) gaan. Die bedenking doet natuurlijk niets af aan de vaststelling dat Wim Blockmans vorig jaar, kort voor zijn 75e verjaardag een uitstekend boek heeft afgeleverd.

Nico Van Campenhout, historicus